

i uskrsnućem. Benedikt XVI. ističe kako kršćanska liturgija nikada nije predstava neke strogo određene skupine, stanovitoga kružoka ili neke određene mjesne Crkve. Ona je nerazdvojivo vodoravna i okomita dimenzija, jedinstvenost Boga te jedinstvo čovječanstva, zajedništvo svih klanjatelja u duhu i istini. Kršćanska liturgija ne nudi samo prošlo, nego se događa istodobnost, sudobnost s onim što tu liturgiju utemeljuje. To je prava jezgra i istinska veličina euharistijskoga slavlja koje je uvijek više od gozbe. Ona je posvemašnja uključenost u istodobnost s Kristovim vazmenim otajstvom, u njegovu prijelazu iz šatora prolaznosti u nazočnost Božjega lica. Liturgija posreduje i prenosi naše zemaljsko vrijeme u vrijeme Isusa Krista te u njegovu nazočnost. Liturgija je točka obrata u procesu otkupljenja: Pastir uzima izgubljenu ovcu na svoja ramena i nosi je kući.

Liturgijsko zajedništvo omogućuje prostor crkvene zgrade koji se razlikuje od klasičnoga oblika hrama kakva nalazimo u većini religija. Bogoslužje je ono što ujedinjuje okupljene. To biva jasno i kod starozavjetnoga i novozavjetnoga pralika *ecclesiae* — skupa, zbora, sabora da čuje Božju riječ, da tu Božju riječ zapečati u žrtvi te da tako nastane »savez« između Boga i čovjeka. No u posvemašnjoj neprekinutosti odnosa sa sinagogom, ali s dramatičnim lomom, zahvaljujući zajedništvu s Isusom Kristom, Raspetim i Uskrslim, kršćanska bogomolja poprima svoju specifično kršćansku novinu.

Za Ratzingera se kršćanska novina molitve očituje u istočenju, orijentaciji prema istoku koja je prisutna od samoga početka te je temeljni izričaj kršćanske sinteze kozmosa i povijesti spasenja i izričaj hoda ususret Gospodinu koji dolazi. To je hod naprijed, u budućnost. Današnji čovjek ima malo razumijevanja za takvu »orijentaciju«, dok je za

židovstvo i islam oduvijek, pa i danas posve prirodno moliti okrećući prema središnjem mjestu objave. Ratzinger navodi da kao što je Bog sam uzeo tijelo, kao što je on stupio u prostor i vrijeme ove zemlje, tako je primjereno da i naša molitva — barem zajedničkoga bogoslužja bude »inkarnacijsko«, kristološko. Osim liturgijskoga prostora, tako i usmjerenje likovne umjetnosti mora biti podređeno tomu misteriju stvaranja, kristologije i eshatologije. Toj umjetnosti izvorište je također u molitvi, ona se rada u intimnome meditiranju i proživljavanju Kristova puta.

Ratzinger tako upozorava da liturgija ne živi od ideja ili intuicija pojedina ili bilo kakvih skupina koje nešto planiraju ili »kreiraju«. Krizu liturgije koju doživljavamo posljednjih desetljeća uvelike uzrokuje duh proizvoljne slobode i »kreativnosti« koja je zapravo prazna. Liturgija je posvemašnja suprotnost i opreka tomu, ona je Božji upad u naš svijet, a taj Božji upad zaista oslobada. Samo Bog može uistinu otvoriti vrata u slobodu. Što se više svećenici i vjernici prepuste u poniznosti tomu Božjem upadu, liturgija će tim više i uvijek iznova biti »novija«, a na taj način ona sama postaje i osobnija i istinskija.

Bojan Bijelić

Jean-Pierre de Caussade, *Predanje Božjoj providnosti*, Verbum, Split 2014., 142 str.

Prije nego što se pristupi prikazivanju navedenoga djela potrebno je pojasniti pojam *providnosti*. Katekizam Katoličke Crkve definira ovaj pojam na sljedeći način: »[Sve] Stvoreno je kao nešto 'na putu' prema konačnom savršenstvu za koje ga je Bog odredio i koje još treba dostići. Raspored (plan) po kojem Bog vodi svoje stvorenje prema

tom savršenstvu zovemo Božjom providnošću» (KKC 302).

U prijevodu dr. Mladena Parlova (premda ne s francuskog izvornika, nego s talijanskog prijevoda) izdavačka kuća Verbum objavila je još jedno klasično djelo iz isusovačke duhovne tradicije, ono Jean–Pierre de Caussadea. Jedan od vrsnih poznavatelja povijesti isusovačke duhovnosti, p. Joseph Guibert, SI, u djelu *La Spiritualité de la Compagnie de Jésus. Esquisse historique* (Rim, 1953, str. 429), pitajući se kakve duhovne savjete de Caussade može dati nakon tri stoljeća, ističe da, premda njegovo djelo može biti korisno za mnoštvo čitatelja, ono ne može biti promatrano izvučeno iz konteksta svoga vremena, te se ne može zanemariti činjenica da su pisma od kojih je djelo sačinjeno bila upućena točno određenim osobama, točnije sestrama reda Pohodenja Bl. Djevice Marije, koje 1610. godine osnovali sv. Franjo Saleški i sv. Ivana–Franciska de Chantal. Duhovna specifičnost reda bila je u stavljanju naglaska na potpuno predanje Božjoj volji, a ne toliko na tjelesnim pokorama.

No tko je uopće bio Jean–Pierre de Caussade? Rodio se u Quercyju 7. ožujka 1675. U Družbu Isusovu stupio je 1693. godine. Od 1708. godine, kao doktor teologije, poučavao je u Aurillacu i Toulouseu, a od 1715. posvetio se propovijedanju, osobito po jugu Francuske. U tri je navrata u razdoblju od 1720. do 1731. boravio u Nancyju, što ga je dovelo u kontakt sa sestrama vizitandinkama, kojima je uputio niz pisama prateći ih na taj način u njihovu duhovnom razvoju. Godine 1740. imenovan je rektorom kolegija u Perpignanu. Umro je u Toulouseu 1751.

Kako je nastalo djelo *Predanje Božjoj providnosti*? Sestre vizitandinke sačuvala su sva pisma p. de Caussadea, koja je 1861. godine p. Henri Ramière, SI, skupio u dva sveska, u djelo puno-

ga naslova *L'Abandon à la Providence divine envisagé comme le moyen le plus facile de sanctification* (hrv. Predanje Božjoj providnosti kao najlakše sredstvo posvećenja). Ovo izdanje sadržavalo je: prvi svezak 104, a drugi 24 pisma. U petome izdanju iz 1867., p. Ramière dodao je još 128 pisama i zaključio drugi volumen dodatcima kao što je njegovo tumačenje de Caussadeova shvaćanja predanja te izvatici iz djela Jacquesa Bénigne Bossueta, p. Jeana–Josepha Surina, sv. Franje Saleškoga, sv. Ivane–Franciske de Chantal i sv. Josipa Pignatellija koji govore o predanju Božjoj volji. Pored toga, p. Ramière popratio je sva pisma bilješkama kako bi pojasnio manje razumljive tvrdnje de Caussadea. Bez tih pojašnjenja pisma nisu lako shvatljiva, jer su namijenjena osobama na uznapredovalu stupnju duhovnoga života.

Hrvatsko izdanje koje se ovdje predstavlja u biti je izbor ili izvadak iz izdanja p. Ramièrea i sadrži 11 pisama koja su označena kao poglavlja te nema bilješki i dodatnih pojašnjenja (premda sadrži kratak uvod dr. Parlova, koji ipak ne ulazi detaljnije u problematiku) te držim da ovo djelo može biti zbudjujuće i teže razumljivo za današnje tražitelje usavršavanja u kršćanskoj duhovnosti.

Kako se ne radi o sustavnome djelu i budući da su poglavlja u osnovi pisma, prikaz djela bit će shvatljiviji ako se kratko izloži duhovni nauk J.–P. de Caussadea. Kao središte ovaj nauk ima predanje, pojam koji u govoru o postizanju kršćanskoga savršenstva ima opći karakter, ali kada se primjenjuje pojedinačno, poprira značajke karakteristične za svakog pojedinca ponaosob. Savršenstvo Caussade razumijeva kao usklađenost s Božjim planom te kao takva pretpostavlja prihvaćanje Božje volje, što naravno uključuje čisti čin vjere. Predanje, služeći kao potpora ili sredstvo na putu kršćanskoga savršenstva,

predstavlja onu osobitu raspoloživost u kojoj su aktivnost i pasivnost istovremeno prisutne: aktivnost, jer predanje potiče na izvršavanje dužnosti, a pasivnost jer se sve prihvaća iz ljubavi, sa sviješću da sve proizlazi iz Božje ruke. Posljedica je toga prepoznavanje važnosti sadašnjega trenutka jer je on odlučujući u slušanju Božje Riječi koja se nastavlja »ispisivati« putem bića i događaja. Prihvaćanje i življenje sadašnjega trenutka plod je askeze. Originalnost Caussade-ova nauka o predanju sastoji se u tome što ga on promatra kao krepost i kao stanje. Kao krepost, predanje je ono što se uobičajeno označava kao sukladnost s Božjom voljom, a to se ostvaruje u izvršavanju svega onoga što Bog zapovijeda, i u prihvaćanju onoga što On šalje čovjeku. Svi duhovni učitelji slažu se da je ova krepost nužna svim kršćanima i da od nje ništa nije prikladnije za postizanje savršenstva. Kao stanje, predanje je stupanj savršenstva koji dostiže mali broj duša, i to ne zato što drugi nisu pozvani, nego stoga što većina duša koje Bog zove ne odgovaraju na njegov milosni poziv.

Ovaj duhovni nauk (točnije njegova sinteza) postaje jasniji ako se uzme u obzir da je njome de Caussade htio stati u obranu mistike prema kojoj su mnogi duhovni pisci XVII. i XVIII. st. postali sumnjičavi uslijed razvoja pokreta zvanog kvijetizam, koji je crkveno učiteljstvo osudilo u nekoliko dokumenata nastalih 1682. i 1687. godine. Odjeci rasprave s kvijetizmom nalaze se i u djelu koje se ovdje prikazuje. Caussade-ov nauk obilježila je rasprava o ovome problemu dvaju velikih teologa i propovjednika XVII. stoljeća u Francuskoj, Jacquesa Bénigne-a Bossueta, biskupa, i Francois Fénelona, svećenika. To se osobito ističe u njegovu drugom djelu *Instructions spirituelles en forme de dialogues sur le divers états d'oraison, sui-*

vant la doctrine de M. Bossuet, évêque de Meaux, iz 1741.

Usprkos teškoćama povezanih s razumijevanjem ovoga djela, ono što držim da ima neprolaznu vrijednost isticanje je predanja Božjoj volji koje se ostvaruje u sadašnjem trenutku u kojem Bog svakoga može oblikovati uvijek na nov način i dati posve vlastit put k svetosti, čiji je sastavni dio vršenje svakodnevnih dužnosti.

Dražen Volk

Valentin Miklobušec, *Tri žrtve OZN-e*, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 2014, 86 str.

S riječima »teror« i »terorizam« susrećemo se gotovo svakodnevno. Pod terorizmom najčešće razumijevamo nasilnu metodu borbe za postizanje političkih ciljeva, pri čemu su sredstva atentati, eksplozije, otmice, ucjene itd. To navodi na zaključak da je terorizam redovito usmjeren protiv određene države ili skupine država, protiv nekoga državnopravnog poretka. Međutim, terorizam ne samo da može biti, nego je i bio nešto upravo suprotno — sredstvo očuvanja državnopravnih poredaka. To bi se moglo objasniti na sljedeći način.

Premda nasilna djelovanja sa značajkama terora i terorizma sežu tisućljećima u prošlost, pojam »teror« ušao je u širu uporabu godine 1793. ili 1794., proširivši se iz francuskoga u većinu europskih jezika. Riječ »terror«, valja to kazati, izvorno je latinska: »terror« znači 'strah, trepet, zastrašivanje'. Naime, na vrhuncu Francuske revolucije, Maximilien Robespierre i njegovi pristaše jakobinci nastojali su stečevine revolucije braniti utjerivanjem straha i svekolikim progonima, masovnim osudama na smrt i utamničenjima. Uspostavili su zakon koji je davao široke ovlasti za uhićenja, a na revolucionarnim sudovima optu-